

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РФ НА КРАЇНИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ І АФРИКИ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Автори:

Віра Константинова,
Ярослав Черногор

Регіон Близького Сходу і Африки представляє для РФ важливий плацдарм для розповсюдження та підживлення своїх антизахідних та антиамериканських наративів. Прагнення Росії нав'язати країнам Близького Сходу і Африки своє бачення витоків та причин російсько-української війни має довгострокові наслідки для стабільності і безпеки не тільки для суспільств цих країн, але і глобального світопорядку.

Інфраструктура пропаганди і дезінформації, яку російське керівництво системно розгортало у регіоні з 2000-х років, мала на меті підтримувати мета-наратив про те, що Росія є альтернативою так званому «колективному Заходу» у політичному, економічному та безпековому вимірах, граючи на історичній пам'яті народів з трагічними періодами колоніального існування, сприяючи поляризації суспільств. Водночас, для Росії країни регіону є безпосереднім джерелом ресурсів для мілітаризації економіки, а також юрисдикцією, яка дозволяє послаблювати ефект санкційних режимів, а в деяких випадках – проксі-режимами, які підживлюють антизахідні настрої в регіоні.

У даному дослідженні зроблена спроба виокремити загальні наративи та спільні маркери російського інформаційного впливу на країни Близького Сходу та Африки. Специфіка наративного дискурсу, інспірована пропагандистськими ресурсами та проросійськими лідерами думок потребує додаткового дослідження для кожної конкретної країни.

Оцінка ситуації

Політичне керівництво, ділові кола та суспільства країн Близького Сходу та Африки (далі – БСА) залишаються об'єктом сталого російського інформаційного впливу. Спотворення сприйняття на користь агресора причин і сутності війни РФ проти України, спроби виправдання вчинених воєнних злочинів проти цивільного населення України серед громадян країн БСА, забезпечення політичної підтримки російської версії на міжнародному рівні є очевидними задачами поточних операцій з впливу.

Оновлена «Концепція зовнішньої політики Російської Федерації», яка була затверджена у березні 2023 р., ймовірно має на меті підтримати спроби Кремля сформуванню потенційну антизахідну коаліцію, із включенням до неї країн Близького Сходу та Африки.

Підґрунтя для інформаційного впливу Росії на країни Близького Сходу сформувалося на підставі неоднозначних відносин країн регіону з США та контроверсійних наслідків американської політики щодо регіону. Крім того, палестинське питання, війна в Сирії, іранська проблематика значною мірою впливають на сприйняття країнами регіону війни в Європі.

Одним із майданчиків для дискусій є телевізійні канали. Важливо відзначити, що медіа-індустрія відіграє важливу роль в країнах БСА. При цьому, російська пропаганда користується тим, що значні верстви арабської та африканської громадськості вважають, що західні ЗМІ упереджені щодо них, і особливо, щодо Ісламу. Специфіка медіаланшафту країн Близького Сходу та Африки дозволяє маргіналізувати застереження щодо російського впливу у регіоні.

Ефективність російської пропаганди в регіоні пояснюється використанням локального контексту, радянських інформаційних практик, сталих бізнес-контактів та сучасних технологічних рішень. З моменту запуску в травні 2007 р. у Арабському світі одного з ключових каналів пропаганди RT Arabic, почалося створення комплексної екосистеми, яка наразі обслуговує агресивну неоколоніальну зовнішню політику Російської Федерації.

Станом на квітень 2023 р., RT Arabic має аудиторію у Twitter 5,2 млн читачів¹, 1,6 млн підписників в Instagram²; Sputnik Arabic з більш скромними аудиторіями, найбільша кількість підписників спостерігалася у Facebook (1,9 млн осіб), Twitter – майже 300 тис читачів³. Оцінити рівень впливовості цих мовників складно, проте, RT Arabic входить

¹ <https://twitter.com/RTarabic>

² https://www.instagram.com/rtarabic_ru/

³ https://twitter.com/sputnik_ar

до трійки найпопулярніших новинних каналів у шести арабських країнах (Єгипет, Марокко, Саудівська Аравія, Йорданія, ОАЕ та Ірак)⁴.

Розповсюдженим явищем в арабському інформаційному полі, особливо, в перше півріччя російсько-української війни, було використання інформації з російських джерел навіть арабомовними редакціями іноземних холдингів, що працюють поза регіоном.

Наративне висвітлення російсько-української війни еволюціонувало і адаптувалося до арабського та африканського інформаційного фону. Якщо на початку війни пропаганда оберталася навколо тези, що у війні винний умовний Захід і його небажання рахуватися з «безпековими занепокоєннями» російського керівництва щодо України, а в прямих ефірах послуговувалися термінологією Кремля, то з часом арабські канали стали використовувати терміни «війна в Україні», «російсько-український конфлікт» тощо.

Найрозповсюдженими наративами у контексті війни Росії проти України на першому етапі були: «у конфлікті винні США та НАТО», «Україна є маріонеткою Заходу», «Президент України прирік українців на війну і страждання», «постачання західного озброєння/тренування українських військовослужбовців пролонгує конфлікт», «США незацікавлені у закінченні конфлікту», «НАТО має саморозпуститися, а Росія з Україною та країнами Європа мають об'єднатися задля сталого миру» тощо. Серед фейкових новин – «новина про біолабораторії США в Україні», «вбивства цивільних у Бучі, що інсценовані українцями» тощо.

Сумнівні канали, скептично налаштовані регіональні експерти, представники академічних кіл країн регіону з очевидно негативним ставленням до демократичної системи, фабрики тролів, ботоферми тощо на системній основі поширюють маніпулятивні оцінки, фейкові новини щодо суті російської війни проти України. При чому, застосовується концепція-спадкоємець радянської пропагандистської техніки часів холодної війни, що має назву «Пожежний шланг з потоками брехні»⁵, коли цільова аудиторія завалюється «новинами», що зрештою призводить до невизначеності щодо правдивості повідомлень.

⁴ The Ukraine war and Russia's disinformation campaign in the Middle East: <https://www.newarab.com/analysis/russias-disinformation-campaign-middle-east>

⁵ The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model. Why It Might Work and Options to Counter It: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>

Як і російські канали на Заході, кремлівські ЗМІ в регіоні використовують існуючі образи на користь Росії. За словами одного регіонального журналіста, «вони зосереджуються на тому, що Америка бреше про мир, тому вони викликають довіру у громадськості». Статті та відео, опубліковані кремлівськими ЗМІ, часто служать додатковим джерелом для вже широко розповсюджених антизахідних теорій змов, зокрема про те, що США підтримують терористичні групи, і що західні уряди допомагали влаштовувати атаки з використанням хімічної зброї проти цивільних осіб під чужим прапором, щоб виправдати посилення військового втручання Заходу⁶. Суспільний дискурс щодо війни Росії в Україні активно формується на основі обговорень у соціальних мережах.

У розрізі конкретних країн, Саудівська Аравія з часткою ринку майже 30% домінує у медіа-індустрії Близького Сходу та Північної Африки із медіа-сектором вартістю 17,4 млрд саудівських ріалів. Перетворення медіа-індустрії є основним елементом стратегічних цілей Саудівської Аравії, відомих як «Візія 2030». Основна мета – перетворити медіаіндустрію на центр виробництва контенту для всього регіону. При цьому, наявна тенденція збільшення кількості користувачів соціальними мережами і цей тренд буде зберігатися: у 2022 р. кількість користувачів соціальних мереж у Саудівській Аравії склала 29,5 мільйона користувачів, порівняно з 27,8 мільйона користувачів у попередньому році⁷.

Моніторинг прямих ефірів арабомовних медіа за участю російських «експертів» окреслює наступну перспективу. Російські спікери продовжують говорити про «прагнення Ісламського світу до незалежності від західної гегемонії», про «боротьбу за багатополярний світ», «підпорядкування Європи американській гегемонії» тощо. У контексті Мінських угод, доволі популярним наративом залишається такий: «Захід скористався цим моментом як передишкою».

Щодо майбутнього України і перспектив закінчення війни, російський імперіаліст А.Дугінім заявив в інтерв'ю саудівській Аль-Арабія, що «Росія боротиметься до кінця, просто тому, що ми не можемо зупинитися, ми не можемо програти, нас задовольнить лише звільнення всієї України від пронатівської політичної еліти, хоч би чого це вартувало, ось що вважатиметься для нас перемогою». Щодо ймовірної перемоги України: «навіть якщо уявити, що Україна перемогла, але після загибелі такої кількості людей і знищення всієї інфраструктури ніхто не збирається відновлювати цю величезну країну, тому України в реальності не існує»⁸. Тобто наратив щодо

⁶ The Kremlin's Anti-Western (and Remarkably Successful) Middle East Media Project: <https://www.interpretermag.com/the-kremlins-ant-western-and-remarkably-successful-middle-east-media-project/>

⁷ <https://www.statista.com/statistics/1318265/saudi-arabia-social-media-user-growth/>

⁸ Інтерв'ю із наближеним до Путіна російським мислителем Александром Дугінім (لقاء مع المفكر الروسي ألكسندر دوغين (المقرب من بوتين), Al Arabiya: <https://youtu.be/EhXbc8qJRYU>

«небажання України вести перемовини з Росією» і відсутності прагнення до миру є спробою впливу на цільові аудиторії з метою примушення до «російських мирних умов».

Інформаційний вплив Росії в Африці заснований здебільшого на позиціонуванні себе як альтернативи західним країнам-колишнім метрополіям, а також позиціонуванні себе позарегіональним гравцем, що здатний вирішувати безпекові проблеми країн регіону. Парадокс полягає в тому, що поки РФ веде неокolonіальну війну в Європі, в Африці вона позиціонує себе вигідним партнером, який не має колоніального шлейфу і готовий переформатувати світовий порядок на користь тих країн, які відчувають несправедливість через дії умовного Заходу.

Подібним дискусіям з вираженою проросійською симпатією підіграють впливові світські та релігійні особи у соціальних мережах, зокрема Кемі Себа з Беніну (1,1 мільйона підписників у Facebook), Егунчі Беханзін (267 тис. підписників у Facebook), письменник і співзасновник руху #NoMore Еліас Амаре (32 500 підписників у Твіттері), алжирський письменник і викладач політології та міжнародних відносин д-р Іссам бін аль-Шейх (20 700 підписників у Твіттері), нігерійський пастор Енох Адебой (5,1 млн підписників у Facebook) тощо.

Окремий внесок у поширення проросійського бачення війни проти України також здійснюють різноманітні panafricanські групи у Facebook, такі як фан-сторінка Les panafricains (258 тис. підписників, основна увага приділяється сенегальській політиці). Водночас, африканці, що симпатизують Україні схильні скоріш уникати дебатів, ніж протистояти потоку проросійської пропаганди, оскільки це означало б поставити під сумнів інші, законні побоювання⁹.

Незважаючи на значні інвестиції у пропаганду, вплив РФ в Африці має обмежений характер, і поступово може бути скорочений. Ситуативний успіх в ЦАР чи Малі і втрата позицій Францією після розгортання найманців і використання кампаній з дезінформації не допомогли втримати при владі президента Судану Омара аль-Башира, не забезпечили генералу Халіфі Хафтару визнання безперечне лідером у Лівії¹⁰.

⁹ Fertile ground: How Africa and the Arab World found common language with Russia on Ukraine: <https://www.pism.pl/publikacje/fertile-ground-how-africa-and-the-arab-world-found-common-language-with-russia-on-ukraine>

¹⁰ Russian Interference in Africa: Disinformation and Mercenaries: <https://www.africaportal.org/publications/russian-interference-africa-disinformation-and-mercenaries/>

Таким чином, спостерігається поверхневість і в той же час емоційність у підтримці російських наративів щодо причин і цілей війни проти України, але вони продовжують деструктивно впливати на спроби акумулювання підтримки серед політичних еліт країн Африки.

Україна для країн Близького Сходу та Африки є природнім союзником і партнером у боротьбі за беззаперечне слідування принципам і нормам міжнародного права, відмови від політики подвійних стандартів. Крім того, запит на відновлення справедливості щодо порушених інтересів є спільним знаменником. Проте, необхідним елементом успіху у побудові взаємовигідних відносин рівноправ'я є фіксування України на ментальній мапі БСА як незалежної країни з власним баченням зовнішньополітичних орієнтирів.

Прогнози та перспективи

Незалежно від розвитку внутрішньополітичної ситуації в РФ, інформаційна війна між цивілізованим світом, Україною та Росією в регіонах Близького Сходу і Африки з погіршенням ситуації на фронті для російських окупаційних військ буде лише загострюватися. Після того, як РФ дискредитувала себе як глобального актора, відбуватиметься поступова трансформація проросійських наративів.

Крім російських пропагандистських зусиль з обґрунтування «права на геноцид» проти української нації, дискредитації ідеї відновлення міжнародно правової справедливості щодо жертв агресії, загрозою є посилення антизахідної риторики з боку країн, що декларують умовну нейтральність щодо війни в Україні, експлуатуючи наративні рамки щодо того, що війна Росії проти України – це протистояння Росії та так званого «колективного Заходу» на чолі з США.

Прогнозується, що зусилля Росії на близькосхідному та африканському напрямках будуть зосереджені на дискредитації майбутніх контрнаступальних операцій Збройних Сил України з відновлення територіальної цілісності та суверенітету України у міжнародно визнаних кордонах 1991 р. Особливий фокус матиме продукування фейків про дії українських військових. В якості прикладу може слугувати нещодавно оприлюднене «перехоплення розмови» начебто між українськими військовими, які нібито наказали розстріляти пораненого найманця з терористичної організації «Вагнер»¹¹.

Крім того, з наближенням саміту НАТО у Вільнюсі (Литовська Республіка), що запланований на липень 2023 р., та з урахуванням риторики лідерів трансатлантичної

¹¹ "Закон трьохсот". Пригожин наказав бійцям ПВК "Вагнер" не брати полонених: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/562300-zakon-trohsot-prigozhin-nakazav-biycyam-pvk-vagner-ne-brati-poloneni>

спільноти, РФ ймовірно посилить дезінформаційні кампанії, спрямовані на дискредитацію НАТО та західних партнерів України, а також посилить використання західної підтримки в якості аргументу на користь конспірологічних теорій змови проти Росії, ролі так званого колективного Заходу у затягуванні війни тощо. Не виключено, що російські проксі-експерти спробують знову розіграти карту «упередженого ставлення до біженців з регіону», протиставляючи її продовженню програм підтримки українських громадян за кордоном.

Згідно з низкою опитувань суспільної думки, проведеними в контексті війни проти України, арабська та африканська спільноти продемонструвати схильність критично сприймати дії Росії. Невдовзі після вторгнення незначна більшість (43-40%) палестинців звинуватила РФ в розв'язанні війни, а в середині 2022 р. близько 75% саудівців критикували російську агресію. Опитування, проведене в Південній Африці в листопаді 2022 р. показало, що 74% громадян засудили агресію і менше 13% вважали це прийнятним застосуванням сили¹². Навіть іранська суспільна думка змінила своє позитивне ставлення до Росії після її вторгнення до України. Іранці симпатизують українцям, які виконують свій священний борг – захист Батьківщини. Водночас, ця підтримка прослідковується у активної частини громадян Ірану, що перебувають у екзилі. Інші опитування говорять про готовність до посередництва, що вже є основою для ширшого залучення окремих арабських та африканських країн в якості медіаторів з окремих позицій української Формули миру¹³.

У той же час, специфіка політичної системи у більшості країн регіону і роль, яка відводиться медіа та соціальним мережам, не дозволяє говорити про визначальний вплив громадської думки на прийняття рішень щодо підтримки українських резолюцій в ООН чи направлення гуманітарної допомоги Києву. Політичне керівництво країн керується власним розумінням прийнятності чи неприйнятності підтримки з огляду на російський фактор, виходячи зі спроб конвертації українського кейсу у посилення власних позицій у діалозі з Західним світом.

Експертні дискусії в європейських та американських аналітичних колах потребують розширення кола учасників за рахунок регіональних експертів та розширення рамок

---

¹² Fertile ground: How Africa and the Arab World found common language with Russia on Ukraine: <https://www.pism.pl/publikacje/fertile-ground-how-africa-and-the-arab-world-found-common-language-with-russia-on-ukraine>

¹³ Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти»: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>

дискусій з огляду на спільні прагнення до свободи, гідності, неприйняття політики неокolonіалізму чи расизму, що дозволить напрацювати адекватні пропозиції щодо реформування світового порядку і будуть здатні задовільнити більшість країн незахідного світу.

Висновки

Попри активізацію українських зусиль на близькосхідному та африканському напрямках, після року повномасштабної війни РФ проти України у регіоні все ще спостерігається домінування проросійських нарративів. Причиною цьому є фальшивий імідж привабливості Росії через історичні паралелі з СРСР, – країни, що бореться зі спробами Заходу «насаджувати демократичний спосіб врядування» шляхом зміни режимів і сприйняття України як частини «російської зони впливу». Водночас, інформаційний вплив РФ є обмеженим.

Подолання російських нарративів потребуватиме спільних системних зусиль України та міжнародних партнерів не тільки з розвінчання дезінформації, але й сприяння у вирішенні тих проблем, які є першочерговими джерелами скептицизму і недовіри до Західного світу. Обговорення російсько-української війни прив'язується до місцевої політики з проведенням паралелей з реакцією міжнародної спільноти щодо тиграйського, палестинського чи сирійського питань.

Україна для країн Близького Сходу і Африки залишатиметься контрибутором продовольчої безпеки, що потребує окремого інформаційного висвітлення. Водночас, дії Росії мають деструктивний характер для національної безпеки арабських та африканських держав. Тож, гіпотетична перемога Росії у війні напряду загрожуватиме стабільності, адже може легітимізувати насильницьку зміну кордонів на розсуд глобальних акторів.

Посилення інформаційної присутності України в регіоні дозволить розширити позитивне сприйняття України за рахунок акцентування уваги на українському досвіді побудови ефективних збройних сил в умовах демократичної системи координат. При цьому, рішучість Росії та її здатність адаптувати свою тактику не варто недооцінювати. Країни Близького Сходу та Африки відчуватимуть більш агресивне втручання Росії у свої внутрішні справи у парадигмі нової хвилі холодної війни, що буде підживлювати готовність окремих лідерів регіону використовувати російський фактор у внутрішньополітичній боротьбі за владу та на міжнародній арені для досягнення власних цілей.

© Рада зовнішньої політики «Українська Призма»

Автори:

Віра Константинова,
Ярослав Черногор

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Рада зовнішньої політики «Українська Призма»

Тел.: +380935788405

Е-пошта: info@prismua.org

<http://prismua.org/>